

TASHQI VA ICHKI INVESTITSİYALARNING ASOSIY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHDAGI ROLI

Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi

oybekosilbekov@gmail.com

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
<p>Qabul qilindi: 24-mart 2025-yil Tasdiqlandi: 26-mart 2025-yil Jurnal soni: 14 Maqola raqami: 13 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v14i.1124</p>	<p>Ushbu maqolada tashqi va ichki investitsiyalarning asosiy kapitalni shakllantirishdagi o'rni va ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilinadi. Xorijiy investitsiyalar, ayniqsa to'g'ridan-to'g'ri sarmoyalar, ishlab chiqarish quvvatlarini yangilash, texnologiyalarni olib kirish va yangi ish o'rinlari yaratishda muhim ahamiyatga ega. Ichki investitsiyalar esa iqtisodiy tizim barqarorligi, mahalliy tadbirkorlik faolligi va milliy kapital aylanishini ta'minlaydi. Maqolada ikki turdagi investitsiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ularning moliyalashtirish manbalari va iqtisodiy samaradorligi solishtirma tahlil asosida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, O'zbekiston misolida amaldagi holat va istiqbolli yo'nalishlarga ham baho berilgan.</p>
<p>KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS</p>	
<p>asosiy kapital, xorijiy investitsiyalar, ichki investitsiyalar, iqtisodiy rivojlanish, investitsiya siyosati, moliyalashtirish manbalari.</p>	

Kirish. Asosiy kapitalga investitsiyalar ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish orqali korxonalar faoliyatini jadallashtiradi, yangi ish o'rinlarini yaratadi va milliy mahsulot hajmini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, asosiy kapital yangilanishi zamonaviy texnologiyalarni joriy etishga zamin yaratib, iqtisodiyotning texnologik rivojlanish darajasini oshiradi. Bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sish sur'atlarini barqarorlashtiradi.

Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar ko'p hollarda iqtisodiy tizimda zanjirli yoki multiplikativ ta'sirlar keltirib chiqaradi. Masalan, transport infratuzilmasi yoki sanoat korxonalarini qurilishi bilan bog'liq investitsiyalar nafaqat mazkur obyektlarning o'zida ish o'rinlari yaratadi, balki qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi, logistika va xizmat ko'rsatuvchi boshqa sohalarni ham faoliyatga jalb etadi. Bu esa bandlik darajasining oshishiga olib keladi, ish haqi va aholining iste'mol salohiyatini kuchaytiradi. Aholi daromadining ortishi esa ichki iste'mol bozorini jonlantirib, korxonalarning ishlab chiqarish hajmini kengaytirishiga turtki bo'ladi. Shu tariqa investitsiyalar real sektor orqali iqtisodiy o'sishning ijtimoiy barqarorligini ta'minlaydi.

Asosiy kapitalga sarmoya kiritilishi ishlab chiqarish jarayonlarida zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish imkoniyatini beradi. Yangi texnika va uskunalarning joriy etilishi ishlab chiqarishning resursga nisbatan samaradorligini oshiradi, tannarxni pasaytiradi va mahsulot sifatini yaxshilaydi. Ayniqsa, avtomatlashtirilgan tizimlar va raqamli texnologiyalarning qo'llanilishi inson omiliga bo'lgan ehtiyojini optimallashtirib, inson kapitalini yanada samarali yo'naltirishga zamin yaratadi. Innovatsion rivojlanish esa global raqobat sharoitida milliy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ekologik toza va energiya tejamon texnologiyalarning joriy qilinishi barqaror rivojlanish tamoyillariga muvofiq, uzoq muddatli iqtisodiy manfaatlarni ta'minlaydi.

Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri, avvalo, ularning samaradorligi va maqsadga muvofiqligi bilan belgilanadi. Investitsiya muhitining jozibadorligi, moliyaviy resurslarga erkin kirish imkoniyati, soliq va huquqiy imtiyozlar, byurokratik to'siqlarning mavjud emasligi kabi omillar investorlar faolligini belgilaydi. Davlat tomonidan xususiy sektorni qo'llab-quvvatlovchi siyosat olib borilishi – xususan, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) mexanizmlarining rivojlanishi, kredit kafolatlari, grantlar va subsidiyalarning mavjudligi – investitsiya oqimini yanada faollashtiradi. Shu bilan birga, investitsiya loyihalarining ijtimoiy va iqtisodiy samaradorligini baholash, ularning monitoringi va natijalari tahlili asosida strategik rejalashtirish olib borilishi lozim. Faqat mana shunday tizimli va uzoq muddatli yondashuv asosida investitsiyalar iqtisodiy o'sishning barqaror va inklyuziv bo'lishini ta'minlay oladi.

Adabiyotlar tahlili. Bist tadqiqotida 16 ta Afrika va Afrika emas past daromadli mamlakatlarda moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik o'rganilgan. Nazariy jihatdan, muallif moliyaviy rivojlanishning iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishdagi roliga alohida e'tibor qaratgan. Moliyaviy infratuzilma va moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyati iqtisodiy faollikni oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlash va sarmoyalarni jalb qilishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlangan. Shuningdek, moliyaviy sektorning rivojlanishi kambag'allikni kamaytirish va ijtimoiy va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Muallif ushbu ilmiy ishda moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqurroq tushuntirish uchun har bir mamlakatning iqtisodiy va moliyaviy infratuzilmasini tahlil qilgan. Empirik tahlil natijalari 1990-2015 yillar davomida 16 ta past daromadli Afrika va Afrika emas mamlakatlari bo'yicha olingan ma'lumotlarga asoslangan. Panel ma'lumotlaridan foydalangan holda olingan natijalarga ko'ra, moliyaviy rivojlanishning iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Bundan tashqari, natijalarga ko'ra, moliyaviy rivojlanishning ta'siri davlatlar o'rtasida turlicha bo'lib, ayrim mamlakatlarda moliyaviy infratuzilmaning rivojlanishi iqtisodiy o'sishga katta hissa qo'shgan, boshqa mamlakatlarda esa bu ta'sir kamroq bo'lgan. Mualliflar natijalarga asoslanib, moliyaviy rivojlanishning iqtisodiy o'sishga ta'sirini kuchaytirish uchun moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish va moliyaviy salohiyatini oshirish zarurligini ta'kidlaydilar.¹

Younsi va Bechtini tadqiqotida BRICS mamlakatlarida iqtisodiy o'sish, moliyaviy rivojlanish va daromad tengsizligi o'rtasidagi munosabat va Kuznessning "invertlangan U-shukarali" (inverted U-shaped) shaklining mavjudligini tekshirish maqsad qilingan. Nazariy jihatdan, mualliflar Kuzness gipotezasini moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish bilan bog'lashgan holda tahlil qilganlar. Ushbu gipoteza, iqtisodiy rivojlanishning boshida daromad tengsizligi oshishi mumkin, lekin mamlakatlar rivojlanayotgan bo'lsa, davrning ma'lum bir bosqichida tengsizlik pasayadi, ya'ni "invertlangan U" shakli paydo bo'ladi. Moliyaviy rivojlanish ushbu jarayonga ta'sir qiladi, chunki u iqtisodiy aktivlikni rag'batlantirish, sarmoyalarni jalb qilish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi, natijada daromad tengsizligi ko'pincha kamayishi mumkin. Empirik tahlil natijalari BRICS mamlakatlari uchun 1990-2018 yillar davomida olingan ma'lumotlarga asoslangan. Panel ma'lumotlaridan foydalangan holda olingan natijalarga ko'ra, moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjud. Shundan kelib chiqqan holda, mamlakatlardagi daromad tengsizligi o'zgarishlarini ko'rib chiqishda Kuznessning invertlangan U-shukarali qismlari aniqlangan. Moliyaviy rivojlanish, ikkala davrda ham, tengsizlikni kamaytirishga yordam bergan, lekin bu ta'sir har bir davlatning rivojlanish bosqichi va moliyaviy

¹ Bist, J. P. (2018). Financial development and economic growth: Evidence from a panel of 16 African and non-African low-income countries. *Cogent Economics & Finance*, 6(1), 1449780.

infratuzilmasiga bog'liq bo'lgan. Mualliflar natijalarga asoslanib, rivojlanish bosqichidagi moliyaviy sektorning rivojlanishi davrlarida daromad tengsizligini kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga katta ahamiyat berish zarurligini ta'kidlaydilar.²

Opoku, Ibrahim va Sare tadqiqotida Afrikada moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi sabab-natiya bog'liqligini tahlil qilganlar. Nazariy jihatdan, mualliflar moliyaviy rivojlanishning iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini, buning ortidan ishlab chiqarish, sarmoyalar jalb qilish va resurslarni samarali taqsimlash orqali iqtisodiy faollik oshishini ta'kidlaydilar. Ular shuningdek, moliyaviy rivojlanishning iqtisodiy o'sishga ta'siri sabab-natiya munosabatidagi mexanizmlarni aniqlashga intilishgan. Moliyaviy sektorning rivoji, xususan, kreditlar va moliyaviy xizmatlar bilan bog'liq munosabatlar iqtisodiy aktivlikni yordamchi omil sifatida ko'rib chiqilgan. Empirik tahlil natijalari Afrika mamlakatlari uchun 1990-2016 yillar davomidagi ma'lumotlarga asoslangan. Panel ma'lumotlarini ishlatgan holda olingan natijalarga ko'ra, moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sish o'rtasida ikki tomonlama sabab-natiya bog'liqligi aniqlangan. Moliyaviy rivojlanish iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatgan va shunga parallelb iqtisodiy o'sish moliyaviy sektorning rivojlanishini rag'batlantirgan. Bundan tashqari, natijalar Afrikadagi turli davlatlarda moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sishning o'zaro ta'siri mamlakatlar infratuzilmasi va moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatlari bilan bog'liq bo'lganini ko'rsatadi. Mualliflar natijalarga asosan, moliyaviy sektorni rivojlantirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun moliyaviy infratuzilmani yaxshilashni tavsiya qiladilar.³

Pan va Mishra tadqiqotida Xitoyda fond bozorining rivojlanishi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik empirik tadqiqot orqali o'rganilgan. Nazariy jihatdan, mualliflar fond bozorining rivojlanishi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydilar. Ular fond bozorining moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash, sarmoyalarni jalb qilish va ishlab chiqarishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynashini ko'rsatadilar. Shuningdek, fond bozorining rivojlanishi ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarni tezkor va samarali taqsimlashni ta'minlashga yordam beradi, bu esa iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Empirik tahlil natijalari Xitoy uchun 1990-2015 yillar davomida olingan ma'lumotlarga asoslangan. Panel ma'lumotlaridan foydalangan natijalarga ko'ra, fond bozorining rivojlanishi iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Tadqiqotda fond bozorida aktivlik, xususan, aksiyalar va obligatsiyalar bozorining rivoji, mamlakatning umumiy iqtisodiy o'sishini rag'batlantirgani aniqlangan. Mualliflar natijalarga asosan, fond bozorining rivojlanishi va iqtisodiy o'sishning o'zaro ta'sirini to'g'ri tartibga solish va mamlakatdagi moliyaviy bozorlarning samaradorligini oshirish uchun iqtisodiy siyosatlarni kengaytirishni tavsiya etdilar.⁴

Salahuddin, Alam, Ozturk va Sohag tadqiqotida Kuveytda elektr energiyasi iste'moli, iqtisodiy o'sish, moliyaviy rivojlanish va xorijiy to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar (FTI)ning CO2 emissiyalari bo'yicha ta'siri o'rganilgan. Nazariy jihatdan, mualliflar ekologik muammolarni hal qilish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishning o'zaro bog'liqligini tahlil qilishga harakat qilganlar. Ular, moliyaviy rivojlanish va xorijiy investitsiyalar ekologik xavflarni kamaytirishda muhim rol o'ynashini, shu bilan birga, elektr energiyasining ko'p iste'moli va iqtisodiy o'sishning har doim ekologik izlar bilan bog'liqligini ta'kidladilar. Elektr

energiyasining iste'mol qilinishining yuqori darajasi, ishlab chiqarish jarayonlari va transport tizimlarining ifloslanishiga olib kelishi mumkin, bu esa CO2 emissiyalarini oshirishga sabab bo'ladi. Empirik tahlil natijalari 1970-2014 yillar davomida Kuveyt uchun olingan ma'lumotlarga asoslangan. Panel ma'lumotlaridan foydalangan natijalarga ko'ra, elektr energiyasining iste'mol qilinishining CO2 emissiyalari bilan ijobiy bog'liqligi aniqlangan. Moliyaviy rivojlanish va xorijiy investitsiyalar emissiyalarni pasaytirishga yordam berishi mumkin, chunki ular yangi va barqaror energiya manbalarini ishlab chiqarishga sarmoya kiritishga yordam beradi. Shuningdek, iqtisodiy o'sish va energiya iste'moli bir-biriga bog'langan, bu holda yuqori iqtisodiy faollik ekologik muammolarni kuchaytirishi mumkin. Mualliflar, natijalarga asoslanib, ekologik barqarorlikni ta'minlash uchun yangi texnologiyalar, ekologik tozalash usullariga investitsiyalar va energiya manbalarini diversifikatsiya qilishni tavsiya etdilar.⁵

Eren, Taspinar va Gokmenoglu tadqiqotida Hindistonda moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sishning yangilanadigan energiya iste'moliga ta'siri empirik tahlil qilingan. Nazariy jihatdan, mualliflar moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sishning yangilanadigan energiya manbalarining iste'moliga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini taqdim etdilar. Moliyaviy rivojlanishning ahamiyati shundaki, bu yangi va samarali energiya manbalarini ishlab chiqarish va joriy qilish uchun sarmoyalar jalb qilishda muhim omil bo'ladi. Iqtisodiy o'sish ham, yangilanadigan energiyaga bo'lgan talabni oshirishga yordam berishi mumkin, chunki iqtisodiy faollikning ortishi energetika resurslariga bo'lgan ehtiyojni kengaytirishi mumkin. Empirik tahlil natijalari 1990-2016 yillar davomida Hindiston uchun olingan ma'lumotlarga asoslangan. Panel ma'lumotlaridan foydalangan natijalarga ko'ra, moliyaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sishning yangilanadigan energiya iste'moliga ijobiy ta'siri aniqlangan. Natijalarga ko'ra, moliyaviy rivojlanish, yangi energiya manbalarini ishlab chiqarish va ularni joriy qilishda muhim rol o'ynaydi, shuningdek, iqtisodiy o'sish yangilanadigan energiyaga bo'lgan talabni kuchaytirishga yordam beradi. Mualliflar natijalarga asosan, moliyaviy salohiyatni oshirish va yangilanadigan energiya texnologiyalarini qo'llab-quvvatlash uchun davlat siyosati va investitsiyalar strategiyasini kengaytirishni tavsiya etdilar.⁶

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda induksiya, deduksiya, sintez va qiyosiy tahlil kabi usullardan foydalanilgan. Shuningdek, tijorat bankari resurs bazasi barqarorligini tahlil qilishda tijorat banklarining rasmiy statistik ma'lumotlari olingan.

Tadqiqot natijalari. Asosiy kapitalga investitsiyalarning manbalariga qarab taqsimlanish ko'rsatkichlarning o'zgarishini tahlil qilishda har bir manbaning ulushi, vaqt o'tishi bilan qanday o'zgarishlar yuz berganligi va bu o'zgarishlarning iqtisodiyotga ta'siri haqida gapirish mumkin.

2000 yilda davlat budjeti asosiy kapitalga investitsiyalarning 29,2% ni tashkil etgan bo'lsa, 2010 yilga kelib bu ko'rsatkich 5,2% ga tushgan. Keyin esa davlat tomonidan ajratilgan mablag'lar o'sib, 2019 yilda 9% ni tashkil qilgan. 2020-2023 yillar davomida bu ulushni sezilarli darajada qisqarganligini ko'rish mumkin, 2023 yilda 6,5% ni tashkil etgan. Bu davlatning investitsiyalarni moliyalashtirishdagi roli pasayganini, shuningdek, boshqa manbalar orqali moliyalashtirishga o'tishni anglatadi.

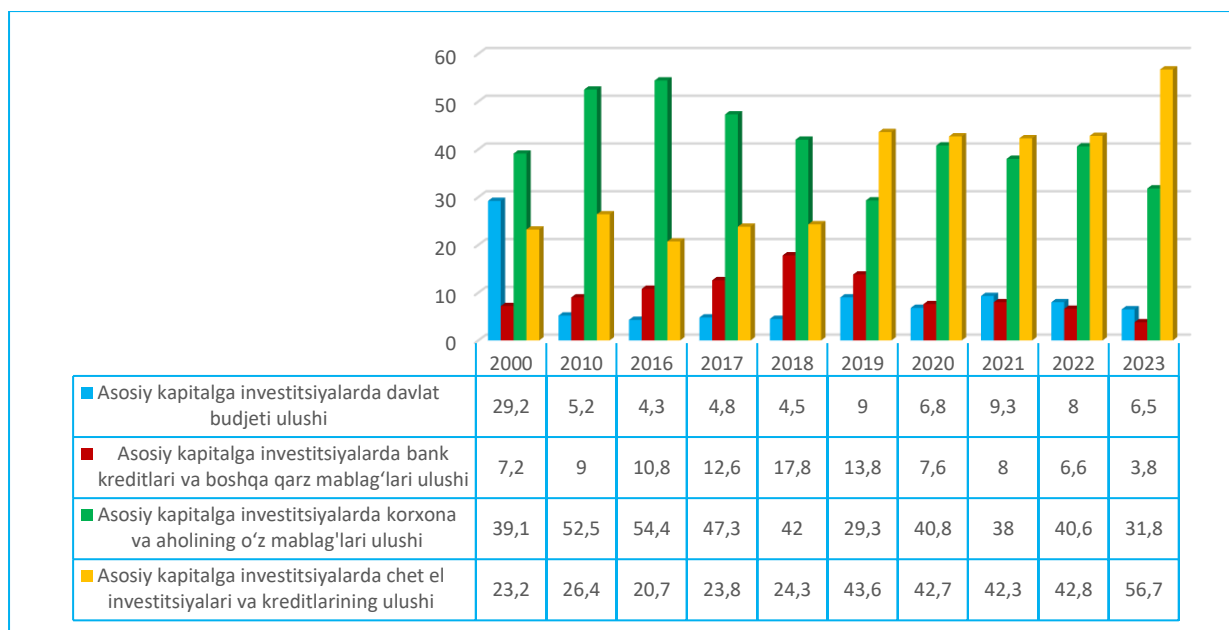
² Younsi, M., & Bechtini, M. (2020). Economic growth, financial development, and income inequality in BRICS countries: does Kuznets' inverted U-shaped curve exist?. *Journal of the Knowledge Economy*, 11(2), 721-742.

³ Opoku, E. E. O., Ibrahim, M., & Sare, Y. A. (2019). The causal relationship between financial development and economic growth in Africa. *International Review of Applied Economics*, 33(6), 789-812.

⁴ Pan, L., & Mishra, V. (2018). Stock market development and economic growth: Empirical evidence from China. *Economic Modelling*, 68, 661-673.

⁵ Salahuddin, M., Alam, K., Ozturk, I., & Sohag, K. (2018). The effects of electricity consumption, economic growth, financial development and foreign direct investment on CO2 emissions in Kuwait. *Renewable and sustainable energy reviews*, 81, 2002-2010.

⁶ Eren, B. M., Taspinar, N., & Gokmenoglu, K. K. (2019). The impact of financial development and economic growth on renewable energy consumption: Empirical analysis of India. *Science of the Total Environment*, 663, 189-197.

1-rasm. Asosiy kapitalga investitsiyalarning manbalariga ko'ra turkumlanishi, foizda⁷

2000 yildan 2010 yilgacha bank kreditlari ulushi oshgan bo'lsa, 7,2% dan 9% gacha ko'tarilgan. 2016 yilda esa bank kreditlari ulushi 10,8% ga, 2017-2019 yillarda esa 12,6% va 17,8% ga ko'tarilgan. Bu davrda banklarning iqtisodiyotga ta'siri va ularning investitsiyalarga qo'shgan hissasi sezilarli darajada o'sgan. Ammo 2020 yilda bank kreditlari ulushi 7,6% gacha kamaygan va 2023 yilga kelib 3,8% ni tashkil qilgan. Bu esa kredit olishda cheklovlar yoki iqtisodiy sharoitlar sababli kreditlarning kamayganligini ko'rsatadi.

2000 yilda asosiy kapitalga investitsiyalarda korxonalar va aholining o'z mablag'leri ulushi 39,1% ni tashkil qilgan, bu ko'rsatkich 2010 yilda 52,5% ga o'sdi. 2016-2019 yillar davomida o'z mablag'larining ulushi pasayib, 2019 yilga kelib 29,3% ga tushgan. 2020-2023 yillarda bu ulush 38-40% oralig'ida saqlanib qolgan. Bu o'zgarishlar shuni ko'rsatadiki, korxonalar va aholining investitsiyalarni moliyalashtirishdagi roli vaqt o'tishi bilan o'zgargan va iqtisodiy sharoitlarga qarab ularning ulushi pasaygan.

1-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarda davlat budjeti ulushining viloyatlar bo'yicha o'zgarish dinamikasi⁸

	Klassifikator	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	O'zbekiston Respublikasi	29,2	5,2	4,2	4,3	4,8	4,5	9,0	6,8	9,3	8,0	6,5
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	45,5	6,6	2,6	2,5	7,4	3,0	15,3	12,1	12,4	14,0	9,3
2	Andijon viloyati	41,1	4,8	3,7	3,2	4,0	4,1	8,6	6,3	8,3	8,9	9,3
3	Buxoro viloyati	38,0	2,4	1,5	1,1	0,9	2,4	7,1	5,8	4,7	4,8	4,2
4	Jizzax viloyati	43,0	6,3	4,9	4,3	6,7	9,4	10,8	5,5	9,9	10,8	8,9
5	Qashqadaryo viloyati	14,8	2,6	2,3	1,4	1,5	1,9	3,7	3,6	6,5	8,9	7,6
6	Navoiy viloyati	24,5	2,4	2,7	4,9	5,1	0,7	2,8	1,9	4,6	3,7	2,8
7	Namangan viloyati	36,7	5,5	7,9	2,5	3,6	2,8	4,9	5,9	8,3	6,6	2,5
8	Samarqand viloyati	21,8	4,6	1,8	4,5	5,5	2,7	12,1	8,0	14,0	9,6	7,0
9	Surxondaryo viloyati	56,0	10,2	3,4	7,8	7,1	3,2	5,8	7,5	10,8	12,3	12,4
10	Sirdaryo viloyati	31,8	16,3	27,8	22,9	18,7	9,6	10,5	7,8	9,8	6,0	3,8
11	Toshkent viloyati	25,4	3,3	2,6	5,1	4,3	3,4	11,5	9,6	8,3	5,8	5,6

⁷ O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

⁸ O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

12	Farg'ona viloyati	21,0	12,2	8,9	10,3	8,2	3,6	8,1	7,6	10,0	7,4	11,0
13	Xorazm viloyati	42,3	4,7	6,8	4,9	6,9	5,0	9,5	8,5	10,2	9,2	6,5
14	Toshkent shahri	29,4	6,7	4,3	4,4	7,2	6,0	7,6	6,8	8,2	8,0	5,1

Chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 23,2% bo'lgan, 2010 yilda esa 26,4% ga oshgan. 2016-2019 yillar davomida bu ulush 43,6% ga qadar o'sdi va 2020-2023 yillar davomida 42-56,7% oralig'ida o'zgarib turdi. 2023 yilga kelib chet el investitsiyalarining ulushi eng yuqori darajaga yetganini ko'ramiz. Bu chet eldan kapital jalb qilishning ahamiyati oshganini, mamlakat iqtisodiyotida chet el manbalarining rolini kuchayishini ko'rsatadi.

Quyidagi ma'lumotlar asosiy kapitalga investitsiyalarni turli hududlar bo'yicha tahlil qilish imkonini beradi. Har bir viloyatning davlat budjeti ulushining vaqt o'tishi bilan o'zgarishini ko'rib, har bir hududning o'sish va pasayish tendensiyalarini kuzatish mumkin.

Davlat budjeti ulushi umumiy investitsiyalarda 2000 yildan 2023 yilgacha doimiy ravishda kamaygan. Bu holat butun respublikada tashqi va ichki manbalarni diversifikatsiya qilishning zaruriyatini ko'rsatadi. Boshqa manbalar, masalan, chet el investitsiyalari va bank kreditlari, davlatning iqtisodiyotga bo'lgan moliyaviy yukini kamaytirishga yordam berdi. Shu bilan birga, ba'zi hududlar (masalan, Toshkent shahri va Samarqand viloyati) davlat budjeti ulushini nisbatan yuqori darajada saqlab qolishgan.

Qoraqalpog'istonda davlat budjeti ulushi 2000 yildan boshlab yuqori bo'lgan va 45,5% dan 9,3% gacha pasaygan. Bu hududda davlatning investitsiyalarda sezilarli roli borligi, ammo 2020-yillar davomida o'sishning kuchayishi ko'zga tashlanadi (2020 yilda 15,3%, 2023 yilda esa 14%). Bu Qoraqalpog'iston iqtisodiyotida davlat tomonidan moliyalashtirishning o'rni saqlanib qolganini ko'rsatadi. Andijon viloyatida davlat budjeti ulushi 2000 yilda 41,1% bo'lgan va

2023 yilda 8,9% ga tushgan. Biroq, 2020 yilda bu ulush 8,6% ga yetgan va undan keyin barqarorlashgan. Bu o'zgarishlar Andijon viloyatidagi iqtisodiy o'sish va investitsiyalarning tashqi manbalarga tayanishini aks ettiradi.

Buxoro viloyatida davlat budjeti ulushi 2000 yildan 2012 yilgacha yuqori bo'lgan (38% dan 1,9% gacha), keyinchalik pasayib, 2023 yilga kelib 4,2% ni tashkil etdi. Buxoro viloyatida davlat investitsiyalarining ulushi nisbatan past bo'lsa-da, boshqa manbalar orqali investitsiyalarni jalb qilishga erishildi. Samarqand viloyatida davlat budjeti ulushi 2000 yilda 21,8% bo'lgan, 2008 yilga kelib bu raqam 4,6% ga tushdi, 2012 yilga kelib esa u 6% atrofida o'zgardi. 2020-yillarda esa bu ulush o'zgarib, 2023 yilda 7% ni tashkil etdi. Samarqand viloyatida davlat budjeti ulushining pasayishi, lekin barqaror o'sish jarayonlari kuzatilgan.

Farg'ona viloyatida davlat budjeti ulushi 2000 yilda 21% bo'lgan, 2023 yilda esa 11% atrofida saqlanib qolgan. Farg'ona viloyati boshqa hududlarga qaraganda davlat budjeti ulushini nisbatan yuqori darajada saqlagan. Bu o'rinda, o'sishning barqarorligi va investitsiya manbalarining muvozanati ustida ishlashning davom etishi mumkin. Toshkent shahri, mamlakatning poytaxti sifatida, davlat budjeti ulushining pasayishini ko'rsatmoqda. 2000 yilda 29,4% bo'lgan ulush 2023 yilda 5,1% ga tushdi. Bu shaharda iqtisodiy faoliyatning sezilarli darajada diversifikatsiyalashganini va davlatning moliyaviy yukining kamayganini bildiradi. Toshkent shahri ko'proq investitsiya va rivojlanishga oid tashqi manbalarga tayanmoqda.

2-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarda bank kreditlari va boshqa qarz mablag'lari ulushining viloyatlar bo'yicha o'zgarish dinamikasi⁹

	Klassifikator	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	O'zbekiston Respublikasi	7,2	9	11	10,8	12,6	17,8	13,8	7,6	8	6,6	3,8
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	14,8	9,3	5	6,1	12,2	14,1	7,1	7,7	6,1	6,2	4,1
2	Andijon viloyati	4,6	7,8	18,1	17,4	18,1	25,7	12,3	8,7	6,8	4	1,9
3	Buxoro viloyati	6,1	2,4	5,9	4,1	3,8	13,9	9,1	7,4	4,4	3,6	1,8
4	Jizzax viloyati	0,7	13,7	17,6	16,6	18,6	26,8	15,6	9,3	9,9	6,9	2,2
5	Qashqadaryo viloyati	11	3,6	6,4	4,3	5,6	6,3	3	3,8	4,1	3,5	1,3
6	Navoiy viloyati	17,6	10,1	9,4	6,3	10,9	6	22,1	2,3	4,6	2,7	2,2
7	Namangan viloyati	4	11,7	10,7	17,3	11,6	15,7	15,9	14,3	23,3	19,2	1,9
8	Samarqand viloyati	4,4	8,2	12,3	9,9	18,6	27,1	20	10,7	7,8	4,3	6,6
9	Surxondaryo viloyati	1,1	12,5	15,8	14,2	14,3	28,9	11,1	7,6	7,3	6,7	2,2
10	Sirdaryo viloyati	7,2	14,6	13,4	17,8	30,2	36,1	22,4	11,2	9,2	3,6	1,7
11	Toshkent viloyati	6,5	19,8	17,6	18,5	21,3	20,7	16,2	8,8	10,8	9,5	3,4
12	Farg'ona viloyati	11	10,8	14,2	13,2	14,7	22,9	13,7	7	6,2	7,5	4,8
13	Xorazm viloyati	1,6	11,1	13,4	13,1	13,3	25	13,6	14,5	7,7	7,7	1,8

⁹ O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

14	Toshkent shahri	4,3	7,9	12	13	16,2	20,3	16,1	6,1	7,5	6,4	7,6
----	-----------------	-----	-----	----	----	------	------	------	-----	-----	-----	-----

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida 2000-2023 yillar oralig'ida asosiy kapitalga investitsiyalarda bank kreditlari va boshqa qarz mablag'larining viloyatlar va Toshkent shahri bo'yicha ulushi tahlil qilamiz.

Asosiy kapitalga investitsiyalarda bank kreditlari va boshqa qarz mablag'larining ulushi umumiy ravishda o'sish va pasayishlarni ko'rsatadi. 2000 yilda 7,2% bo'lgan ulush 2023 yilda 3,8% ga tushdi, bu kreditlarning ulushining o'zgarishini bildiradi. Boshqa mablag'lar va moliya manbalarining ko'proq jalb qilinishi bu holatni izohlaydi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi 2000-2023 yillarda bank kreditlari va boshqa qarz mablag'laridan foydalanish bo'yicha o'zgaruvchan dinamikani ko'rsatdi. 2000 yilda ulush 14,8% bo'lgan, lekin 2023 yilga kelib 4,1% gacha pasaygan. 2020 yillarda esa bu ulush 7% atrofida bo'lgan, bu hududda investitsiyalarni jalb qilish uchun boshqa manbalar faoliyatining kuchayganini ko'rsatadi. Andijon viloyatida bank kreditlari va boshqa qarz mablag'lar ulushi 2000 yilda 4,6% bo'lgan va 2023 yilga kelib 1,9% ga pasaygan. 2010-yillarda bu ulush ancha yuqori bo'lib, 20% ga yaqinlashgan, lekin 2020 yillarda pasayib, barqarorlashgan. Bu viloyatning kreditlar va qarzlari bo'yicha qarorlarida o'zgarishlarni aks ettiradi.

Buxoro viloyatida 2000 yilda bank kreditlari ulushi 6,1% bo'lgan va 2023 yilga kelib 1,8% gacha kamaygan. Buxoroda 2000-yillar oxirlarida bu ulush pasayib, 2010-yillarda o'zgarmadi, so'ngra 2020-yillarda yana kamaydi. Bu hududda bank kreditlari ulushi kam bo'lishi, boshqa

manbalar bilan investitsiya manbalarini diversifikatsiya qilishga intilishning ko'rinishidir. Jizzax viloyatida bank kreditlari va boshqa qarz mablag'larining ulushi 2000-2023 yillar davomida o'zgaruvchan bo'lgan. 2000 yilda ulush 0,7% bo'lib, 2023 yilga kelib 2,2% gacha oshgan. 2010-yillarda bu ulush yuqori darajaga yetib, 20% atrofida o'zgaragan. Bu o'zgarishlar Jizzax viloyatida iqtisodiy rivojlanish va investitsiya faoliyatining o'zgarishlarini aks ettiradi.

Surxondaryo viloyatida 2000 yilda bank kreditlari ulushi 1,1% bo'lgan va 2023 yilga kelib 2,2% ga pasaygan. 2010-yillarda ulush o'sib, 20% ga yaqinlashgan, lekin 2020-yillarda pasaygan. Bu hududda kreditlarni jalb qilish va investitsiya manbalarining bir qismini boshqa yo'nalishlarga sarflashga intilish ko'zga tashlanadi. Sirdaryo viloyatida 2000-2023 yillar davomida bank kreditlari va boshqa qarz mablag'larining ulushi o'zgaruvchan. 2000 yilda ulush 7,2% bo'lgan va 2023 yilga kelib 1,7% gacha tushgan. 2010-yillarda bu ulush ancha yuqori bo'lib, 30% gacha chiqqan. Bu hududda investitsiya manbalarining turli yo'nalishlarga sarflanishi va kreditlardan foydalanishning o'zgarishlaridan dalolat beradi.

Toshkent shahri 2000 yilda bank kreditlari ulushi 4,3% bo'lib, 2023 yilga kelib 7,6% ga oshgan. 2010-yillarda Toshkentda bank kreditlari ulushi ko'p bo'lishi, lekin 2020-yillarda kamayish kuzatiladi. Toshkent shahri, iqtisodiy markaz sifatida, yuqori kredit va qarz mablag'laridan foydalanishni saqlab qolgan.

3-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarda korxonalar va aholining o'z mablag'lari ulushining viloyatlar bo'yicha o'zgarish dinamikasi¹⁰

	Klassifikator	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	O'zbekiston Respublikasi	39,1	52,5	56,2	54,4	47,3	42	29,3	40,8	38	40,6	31,8
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	32,7	57,3	27,8	35,2	62,8	37,9	34,3	39,1	39,9	38	29,2
2	Andijon viloyati	49,1	77,8	66,8	67,6	65,6	47,8	38,2	47,6	37,4	36,1	23,8
3	Buxoro viloyati	45,4	29,7	51,8	39,5	20,6	35,5	28,9	38,3	31	32,6	21,4
4	Jizzax viloyati	26,8	70,2	58,4	62,9	55,4	44,3	22,5	20,9	32,2	33,4	17
5	Qashqadaryo viloyati	42,9	63,7	61	53,5	39,1	33,6	22,2	21,6	32,7	38,3	31,7
6	Navoiy viloyati	37,6	41,9	60,8	50	46,5	37,1	15,7	25,8	28,6	38,8	27,9
7	Namangan viloyati	44	72,1	55,5	50,9	49,9	29,7	29,4	41,9	36,7	38,4	39,9
8	Samarqand viloyati	60,5	77,9	73,1	76,3	68,4	57,5	38,5	53	41	32,5	36,2
9	Surxondaryo viloyati	37,7	56	61,2	58,7	50	34,9	15,7	23,7	29,4	33	18,7
10	Sirdaryo viloyati	39,3	55,9	41,2	41,2	38,7	34,9	20,4	29,9	19,6	10,8	13
11	Toshkent viloyati	36,5	52,8	53,6	58,6	51,4	51	38,6	51,6	45,4	46,5	30,9
12	Farg'ona viloyati	40,4	61,6	63,8	61,8	67,9	46,1	34,7	43,3	41,7	38	30,7
13	Xorazm viloyati	46,5	63,4	67,5	70,5	64,5	49,1	32,8	41,2	45,8	48,3	42,4
14	Toshkent shahri	30,2	41,4	64,4	56,1	52,8	49,7	36,6	54	44,7	55,1	46,6

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida 2000-2023 yillar davomida asosiy kapitalga investitsiyalarda korxonalar va aholining o'z mablag'larining ulushi tahlil qilamiz. 2000-2023 yillar oralig'ida asosiy kapitalga investitsiyalarda korxonalar va aholining o'z mablag'larining ulushi o'zgaruvchan dinamikaga ega. 2000 yilda bu ulush 39,1% bo'lgan va 2023 yilga kelib 31,8% gacha pasaygan. 2010-yillarda o'z mablag'larining ulushi yuqori bo'lgan, ammo 2020-yillarga kelib, korxonalar va aholining o'z mablag'laridan foydalanish kamaydi. Bu kreditlar va boshqa moliyaviy manbalar orqali o'sishning ko'rsatkichi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi 2000-2023 yillar davomida korxonalar va aholining o'z mablag'laridan foydalanish ulushi bilan nisbatan o'zgarishlarni ko'rsatadi. 2000 yilda 32,7% bo'lgan ulush, 2023 yilga kelib 29,2% gacha pasaygan. 2007-2009 yillar o'rtasida ulushning oshishi kuzatilgan, lekin 2020-yillarda pasayish ro'y berdi. Bu hududda investitsiyalar uchun boshqa moliyaviy manbalar ko'proq jalb qilinganini ko'rsatadi. Andijon viloyatida 2000 yilda 49,1% bo'lgan ulush, 2023 yilga kelib 23,8% ga pasaygan. 2010-yillarda o'z mablag'larining ulushi 70% atrofida bo'lgan, lekin 2020-yillarda bu ko'rsatkich sezilarli darajada kamaygan. Bu o'zgarishlar viloyatda investitsiya manbalarini diversifikatsiya qilish va kreditlardan foydalanishning ko'payganligini aks ettiradi. Buxoro viloyatida 2000 yilda 45,4% bo'lgan ulush, 2023 yilga kelib 21,4% gacha kamaygan. 2000-yillarda o'z mablag'larining ulushi yuqori bo'lgan, ammo 2010-yillarga kelib bu ko'rsatkich tushgan.

2020-yillarda ham o'z mablag'larining ulushi kamaygan. Buxoroda o'z mablag'larining ulushining pasayishi, boshqa moliyaviy manbalarga bo'lgan talabni oshirgan.

Jizzax viloyatida 2000 yilda 26,8% bo'lgan ulush, 2023 yilga kelib 17% gacha pasaygan. 2000-2010 yillar orasida ulushning o'sishi kuzatilgan, lekin 2010-yillardan boshlab bu ko'rsatkich kamaygan. Jizzax viloyatida kredit va boshqa investitsiya manbalaridan foydalanish ko'payganini ko'rsatadi. Qashqadaryo viloyatida 2000 yilda 42,9% bo'lgan ulush, 2023 yilga kelib 31,7% gacha pasaygan. 2010-yillarda o'z mablag'larining ulushi yuqori bo'lgan, lekin 2020-yillarda bu ko'rsatkich sezilarli darajada kamaygan. Bu hududda investitsiyalarni jalb qilishda o'z mablag'larining o'rnini kreditlar va boshqa manbalar egallagan.

Navoiy viloyatida 2000 yilda 37,6% bo'lgan ulush, 2023 yilga kelib 27,9% gacha kamaygan. 2000-yillarda o'z mablag'larining ulushi yuqori bo'lib, 2010-yillarda ham barqaror bo'lgan. Ammo 2020-yillarda ulushning pasayishi ko'proq moliyaviy manbalarga murojaat qilishni aks ettiradi. Namangan viloyatida 2020-yillarda bu ko'rsatkich kamaygan. Namangan viloyatida o'z mablag'laridan foydalanish pasayib, boshqa manbalarni jalb qilishga o'tganini ko'rsatadi.

Quyidagi ma'lumotlarga asosan, asosiy kapitalga investitsiyalarda chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi tahlil qilamiz.

4-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarda chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushining viloyatlar bo'yicha o'zgarish dinamikasi¹¹

	Klassifikator	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	O'zbekiston Respublikasi	23,2	26,4	18,5	20,7	23,8	24,3	43,6	42,7	42,3	42,8	56,7
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	6,6	12,6	48,2	44,6	10	23,7	36,9	38,9	37,4	38,7	56,6
2	Andijon viloyati	4,5	8,2	4,4	4,9	7,2	14,8	39,6	36,3	45,6	48,4	63,9
3	Buxoro viloyati	10,5	63,2	35,9	52,4	71	44	53,9	48,2	58,5	58,4	72,1
4	Jizzax viloyati	28,9	7,6	2,9	7,3	10,8	8,7	48,8	61,9	44,5	47,3	70,7
5	Qashqadaryo viloyati	31,3	26,5	17,6	27,5	18	51,1	70,3	69,3	53,6	47	58
6	Navoiy viloyati	20,3	25,2	3	5,1	24,2	34	39,9	67,8	61,3	54,4	66,7
7	Namangan viloyati	2,3	4,7	21,9	22,6	31,6	33,5	45,8	37,2	29,8	34,7	55,7
8	Samarqand viloyati	13,3	3,2	4	2,2	2,8	4,7	27,8	27	34,9	52,7	49,3
9	Surxondaryo viloyati	4,9	5,2	10,4	9,8	11,5	21,4	66,3	60,1	45,2	42,3	66
10	Sirdaryo viloyati	21,7	9,6	10,8	7,7	4,6	9,6	44,8	48,7	59,8	79,1	81,4
11	Toshkent viloyati	31,1	16,4	15,3	13,7	12	9,6	26	26,7	34,3	32,4	56
12	Farg'ona viloyati	27,3	12,3	7,6	8,9	5,8	19,4	42,7	41,3	39,1	44,8	51,8
13	Xorazm viloyati	9,5	9,8	2,7	5,8	6,8	8,5	42,5	32	33,5	32,3	47,4
14	Toshkent shahri	34,2	39,5	13	16,4	18,1	15,1	36,7	29,9	37,3	30	40,3

2000-2023 yillar oralig'ida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi o'zgaruvchan dinamikaga ega. 2000 yilda bu ulush 23,2% bo'lgan, 2023 yilga kelib esa 56,7% gacha oshgan. Bu ko'rsatkichning oshishi chet el investitsiyalarining va kreditlarining roli kuchayganligini ko'rsatadi. 2019-2023 yillarda ulushning sezilarli darajada oshishi,

davlat va xususiy sektorlarning xorijiy manbalarga qiziqishi ortganligini bildiradi.

Qoraqalpog'istonda chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 6,6% bo'lgan, 2023 yilga kelib 56,6% gacha oshgan. 2014-2023 yillar davomida ulushning jiddiy oshishi kuzatilgan, bu hududda xorijiy investitsiyalar va kreditlarning ahamiyati oshganini ko'rsatadi.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2020-yillarda ulushning keskin oshishi, Qoraqalpog'istonning iqtisodiy infrastrukturasi va investitsion muhiti rivojlanishini aks ettiradi.

Andijon viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 4,5% bo'lgan, 2023 yilga kelib 63,9% gacha oshgan. 2010-yillarda ulushning pasayishi kuzatilgan, lekin 2020-yillarda bu ko'rsatkich yuqori darajaga yetgan. Bu, asosan, viloyatdagi iqtisodiy loyihalar va xorijiy kapitalni jalb qilishga qaratilgan strategiyalar bilan bog'liq.

Buxoro viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 10,5% bo'lgan, 2023 yilga kelib 72,1% gacha oshgan. 2010-yillarda Buxoroda chet el investitsiyalarining o'sishi ko'rsatkichlari sezilarli bo'ldi, ayniqsa 2016-2023 yillar davomida. Buxoro viloyatining turizm va sanoat sektorlariga xorijiy kapital jalb qilish uchun muvaffaqiyatli strategiyalar amalga oshirilgan.

Jizzax viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 28,9% bo'lgan, 2023 yilga kelib 70,7% gacha oshgan. 2000-yillarda ulushning o'rtacha darajada bo'lishiga qaramasdan, 2020-yillarda ulushning o'sishi keskin oshgan. Bu Jizzax viloyatining sanoat va transport sektorlariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga bo'lgan ehtiyojini ko'rsatadi.

Qashqadaryo viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 31,3% bo'lgan, 2023 yilga kelib 58% gacha oshgan. 2010-yillarda ulushning o'sishi davom etdi, 2020-yillarda esa Qashqadaryoda investitsiyalarni jalb qilish strategiyasining muvaffaqiyati ko'rindi. Qashqadaryo viloyatida eksport va sanoat sohalaridagi investitsiyalarni ko'paytirishga katta e'tibor qaratilgan.

Navoiy viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 20,3% bo'lgan, 2023 yilga kelib 66,7% gacha oshgan. 2010-yillarda ulushning o'sishi kuzatilgan, lekin 2020-yillarda ulushning yuqori ko'rsatkichlarga yetishi, Navoiy viloyatining energetika va sanoat sohalariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda muvaffaqiyatga erishganligini ko'rsatadi.

Namangan viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 2,3% bo'lgan, 2023 yilga kelib 55,7% gacha oshgan. 2010-yillarda ulush pasaygan, ammo 2020-yillarda yuqori darajadagi o'sish kuzatildi. Namangan viloyatida tarmoqni diversifikatsiya qilish va xorijiy kapitalni jalb qilishga qaratilgan strategiyalarning samarasi sezildi.

Samarqand viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 13,3% bo'lgan, 2023 yilga kelib 52,7% gacha oshgan. 2010-2023 yillar davomida Samarqand viloyatida xorijiy investitsiyalar va kreditlarning ulushi ancha oshgan. Bu viloyatning sanoat, qurilish va turizm sohalariga chet el investitsiyalarini jalb qilishda erishilgan yutuqlarni ko'rsatadi.

Surxondaryo viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 4,9% bo'lgan, 2023 yilga kelib 66% gacha oshgan. Surxondaryoda 2020-yillarda xorijiy investitsiyalarga bo'lgan ehtiyoj ortgan va bu, asosan, agrar sanoat va transport tarmoqlariga qaratilgan investitsiya loyihalariga bog'liq.

Sirdaryo viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 21,7% bo'lgan, 2023 yilga kelib 81,4% gacha oshgan. 2020-yillarda Sirdaryoda xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda yuksalish kuzatilgan. Xususan, viloyat iqtisodiyotida xorijiy kapitalning ulushi oshishi, uning eksport salohiyatini oshirishga qaratilgan siyosatni aks ettiradi.

Toshkent viloyatida chet el investitsiyalari va kreditlarining ulushi 2000 yilda 31,1% bo'lgan, 2023 yilga kelib 56% gacha oshgan. Toshkent

shahri esa 2000 yilda 34,2% bo'lgan ulush bilan boshlagan va 2023 yilga kelib 40,3% ga yetgan. Toshkent viloyatida va Toshkent shahrida yirik infratuzilma loyihalarini amalga oshirish uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning o'sishi kuzatilmog'ida.

Xulosa va takliflar. Asosiy vositalarga qilingan investitsiyalar iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri bo'lib, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, samaradorlikni oshirish va yangi texnologiyalarni joriy etish imkonini beradi. Asosiy vositalarga investitsiyalar deganda zavodlar, uskunalar, infratuzilma va boshqa moddiy aktivlarga yo'naltirilgan mablag'lar tushuniladi. Bunday investitsiyalar natijasida iqtisodiyotning turli tarmoqlarida ishlab chiqarish jarayonlari avtomatlashtirilib, mahsulot sifati oshadi, tannarxi pasayadi va natijada iqtisodiy o'sish tezlashadi. Shuningdek, yangi korxonalar tashkil etilishi natijasida ish o'rinlari yaratiladi va aholi bandligi oshadi.

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, asosiy kapitalga investitsiyalarning shakllanishida davlat budjeti va bank kreditlarining ulushi kamaygan, o'z mablag'larining ulushi esa o'zgaragan, ammo chet el investitsiyalarining ulushi o'sib borgan. Bu, asosan, mamlakat ichki manbalari orqali investitsiyalarni moliyalashtirishda cheklovlar yuzaga kelganini, va shu sababdan chet el kapitaliga ehtiyoj ortganini ko'rsatadi. Chet el investitsiyalarining ortishi, iqtisodiyotning global integratsiyasi va tashqi manbalarga tayanishning muhimligini anglatadi. Bu shuningdek, iqtisodiyotning rivojlanishida mustahkam xalqaro aloqalar va ko'proq investorlar jalb qilish zarurligini ta'kidlaydi.

2000 yildan 2023 yilgacha asosiy kapitalga investitsiyalarning shakllanishida davlat budjeti ulushi ko'plab viloyatlarda ham pasaygan. Bu investitsiya manbalarini diversifikatsiya qilish va iqtisodiyotda davlatning roli o'zgarishi bilan bog'liq. Biroq, ba'zi viloyatlar, masalan, Qoraqalpog'iston va Farg'ona viloyatlarida davlat budjeti ulushi yuqori bo'lib qolgan. Bu hududlarda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashning muhim ahamiyatini anglatadi.

2000-2023 yillar davomida bank kreditlari va boshqa qarz mablag'larining asosiy kapitalga investitsiyalarning shakllanishidagi ulushi umumiy investitsiyalarda nisbatan kamaygan. Biroq, ba'zi hududlarda, masalan, Andijon, Jizzax, Surxondaryo va Sirdaryo viloyatlarida bu ulushning o'zgarishi sezilarli darajada bo'lgan. Bu hududlar iqtisodiy rivojlanishning o'zgaruvchanligini va moliyaviy manbalarni diversifikatsiya qilishni aks ettiradi.

Tahlil natijasiga ko'ra, 2000-2023 yillar davomida asosiy kapitalga investitsiyalarning shakllanishida o'z mablag'larining ulushi ko'p viloyatlarda pasaygan. Bu investitsiya manbalarining diversifikatsiyasini va kreditlar bilan bog'liq moliyaviy manbalarni ko'proq jalb qilishni aks ettiradi. Ba'zi viloyatlarda, masalan, Buxoro, Andijon va Namangan viloyatlarida o'z mablag'larining ulushi yuqori bo'lgan, lekin oxirgi yillarda bu ulush pasaygan. Bu, ehtimol, iqtisodiy o'zgarishlar va investitsiya strategiyalarining o'zgarishini ko'rsatadi.

2000-2023 yillar davomida chet el investitsiyalari va kreditlarining asosiy kapitalga investitsiyalarning shakllanishidagi salmog'i o'sdi, bu chet el kapitaliga bo'lgan qiziqishning ortganligini ko'rsatadi. Har bir viloyatda bu ulushning o'ziga xos tendensiyalari mavjud. 2020-yillar o'rtasida ko'plab viloyatlar, ayniqsa Andijon, Buxoro, Samarqand, Navoiy, Surxondaryo, Sirdaryo va Toshkentda xorijiy investitsiyalarga katta e'tibor qaratilgan. Bu o'zgarishlar iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bist, J. P. (2018). Financial development and economic growth: Evidence from a panel of 16 African and non-African low-income countries. *Cogent Economics & Finance*, 6(1), 1449780.
2. Younsi, M., & Bechtini, M. (2020). Economic growth, financial development, and income inequality in BRICS countries: does Kuznets' inverted U-shaped curve exist?. *Journal of the Knowledge Economy*, 11(2), 721-742.
3. Van, L. T. H., Vo, A. T., Nguyen, N. T., & Vo, D. H. (2021). Financial inclusion and economic growth: An international evidence. *Emerging Markets Finance and Trade*, 57(1), 239-263.
4. Ning, Y., Cherian, J., Sial, M. S., Álvarez-Otero, S., Comite, U., & Zia-Ud-Din, M. (2023). Green bond as a new determinant of sustainable green financing, energy efficiency investment, and

economic growth: a global perspective. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(22), 61324-61339.

5. Opoku, E. E. O., Ibrahim, M., & Sare, Y. A. (2019). The causal relationship between financial development and economic growth in Africa. *International Review of Applied Economics*, 33(6), 789-812.

6. Pan, L., & Mishra, V. (2018). Stock market development and economic growth: Empirical evidence from China. *Economic Modelling*, 68, 661-673.

7. N., & Shen, Y. (2019). Economic policy uncertainty and banks' loan pricing. *Journal of Financial Stability*, 44, 100695.

8. Emara, N., & El Said, A. (2021). Financial inclusion and economic growth: The role of governance in selected MENA countries. *International Review of Economics & Finance*, 75, 34-54.
9. Salahuddin, M., Alam, K., Ozturk, I., & Sohag, K. (2018). The effects of electricity consumption, economic growth, financial development and foreign direct investment on CO2 emissions in Kuwait. *Renewable and sustainable energy reviews*, 81, 2002-2010.
10. Batrancea, L., Rathnaswamy, M. K., & Batrancea, I. (2022). A panel data analysis on determinants of economic growth in seven non-BCBS Countries. *Journal of the Knowledge Economy*, 13(2), 1651-1665.
11. Zidan, K. (2019). The impact of banking sector on economic growth: Empirical analysis from Palestinian economy. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 9(1), 1-6.
12. Ozili, P. K., Ademiju, A., & Rachid, S. (2022). Impact of financial inclusion on economic growth: review of existing literature and directions for future research. *International Journal of Social Economics*, 50(8), 1105-1122.
13. Ibrahim, M., & Alagidede, P. (2018). Effect of financial development on economic growth in sub-Saharan Africa. *Journal of Policy Modeling*, 40(6), 1104-1125.
14. Eren, B. M., Taspinar, N., & Gokmenoglu, K. K. (2019). The impact of financial development and economic growth on renewable energy consumption: Empirical analysis of India. *Science of the Total Environment*, 663, 189-197.